

Kerentanan Kanak-kanak Malaysia terhadap Pengantunan Seksual Dalam Talian (*Vulnerability towards Online Sexual Grooming among Malaysian Children*)

¹Asmi Asmidar Zainal Rashid

²Mohammad Rahim Kamaluddin

³Suzaily Wahab

³Dayang Anita Abdul Aziz

³Zarina Abdul Latiff

⁴Balan Rathakrishnan

^{1,2}*Fakulti Sains Sosial & Kemanusiaan
Universiti Kebangsaan Malaysia*

³*Pusat Perubatan Universiti Kebangsaan Malaysia
Universiti Kebangsaan Malaysia*

⁴*Fakulti Psikologi dan Pendidikan
Universiti Malaysia Sabah*

²Corresponding e-mail: [rahimk@ukm.edu.my]

This study was conducted to examine the vulnerability of Malaysian children towards online sexual grooming by ascertaining the level of vulnerability and the relationships with social media profiles and demographical factors. To achieve the objectives of this study, a quantitative method using a cross-sectional research design with the aid of electronic questionnaire via Google Form was used to gather the data. A total of 205 Malaysian children from the age of 10 to 17 years old participated in this study with their parents' consent. Based on the analyses of the items, it was found that each child was vulnerable towards sexual grooming at different levels. This study also found that the frequency of social media usage was directly correlated with online sexual grooming vulnerability ($r = 0.14$, $p = 0.05$) and age of the respondents ($r = 0.20$, $p = 0.006$). Children with more social media accounts were also found to be more vulnerable towards online sexual grooming compared to those with lower number of social media accounts ($F(2, 191) = 7.30$, $p = 0.001$). Findings also revealed that there was no significant difference on online sexual grooming vulnerability in terms of gender ($t(191) = -0.39$, $p = 0.149$). As a conclusion, this study provide in-depth exposure related to online sexual grooming vulnerability to public as well as the urgent need for proactive prevention efforts to curb child sexual related offenses.

Keywords: children, online sexual grooming, pedophilia, sexual crimes, vulnerability

Eksploitasi dan penderaan seks terhadap kanak-kanak bukanlah suatu perkara yang baharu. Sebelum wujudnya internet, telefon pintar dan media sosial,

penderaan seksual ke atas kanak-kanak lazimnya dilakukan oleh individu yang dikenali oleh mangsa seperti jiran, rakan kepada ibu bapa, saudara-mara, pengasuh,

pemandu bas sekolah dan adakalanya oleh ahli keluarga sendiri. Namun perkembangan teknologi dan internet telah menjadikan eksploitasi seksual terhadap kanak-kanak semakin mudah, pantas, merentas sempadan termasuklah eksploitasi seksual oleh individu yang tidak dikenali langsung.

Kajian Pengguna Telefon Bimbit (2014) oleh Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia menunjukkan kebanyakan kanak-kanak akan memperolehi telefon bimbit seawal umur 12 tahun dan sebanyak 33.9% daripada jumlah responden ialah kanak-kanak yang masih bersekolah. Laporan tersebut juga menunjukkan seramai 38.6% daripada jumlah responden kanak-kanak berumur 13 hingga 15 tahun di mana kumpulan umur tersebut adalah kelompok umur yang mempunyai peratusan penggunaan telefon bimbit tertinggi bagi responden kanak-kanak berumur lingkungan enam tahun hingga 18 tahun.

Kajian yang sama dijalankan oleh Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia pada 2016 mendapati bahawa secara kolektifnya peratus pengguna internet oleh kumpulan bawah 15 tahun pada 2014 adalah 1.6%, 0.9% (2015) dan 0.4% pada tahun 2016. Manakala, peratusan pengguna internet dalam kalangan 15 hingga 19 tahun pula adalah 13.9% (2014), 14.6% (2015) dan 12.6% (2016). Perangkaan di atas menunjukkan tahap penggunaan internet dan juga telefon bimbit dalam kalangan kanak-kanak adalah masih tinggi disebabkan keperluan semasa dan juga pengajaran. Walaupun ada kesan positif, angka ini seharusnya menimbulkan kebimbangan kepada semua pihak kerana akses internet ini sebenarnya memberi peluang dan akses yang mudah kepada penjenayah seksual untuk mendekati kanak-kanak.

Sebelum penjenayah seksual ini mencapai matlamat mereka untuk memanipulasi dan mengeksploitasi kanak-kanak sebagai mangsa seksual, mereka terlebih dahulu akan melakukan proses yang dikenali sebagai pengantunan seksual (*sexual grooming*) iaitu satu proses di mana individu mempersiapkan kanak-kanak dan persekitarannya sebelum penderaan berlaku termasuklah mendapatkan akses kepada kanak-kanak, menjadikan kanak-kanak patuh dan percaya kepada mereka dan memastikan kerahsiaan agar perbuatan mereka tidak terdedah (Craven, Brown, & Gilchrist, 2007). Dalam erti kata lain, pengantunan seksual boleh dimaksudkan sebagai satu persediaan awal yang dilakukan oleh penjenayah dengan menjalinkan hubungan mesra dengan kanak-kanak demi melakukan serangan seksual terhadap kanak-kanak itu pada suatu hari nanti.

Proses pengantunan seksual akan menyebabkan hubungan kanak-kanak (mangsa) dengan penjenayah semakin berkembang dan kepercayaan mangsa diperoleh. Salah satu dari proses pengantunan seksual yang sering dilakukan adalah dengan menunjukkan gambar lucu contohnya, gambar orang dewasa atau kanak-kanak kepada mangsa untuk mengurangkan rasa takut mangsa. Mereka turut mendedahkan kanak-kanak kepada aktiviti seksual dan merasionalkan tingkah laku seksual sebagai suatu perkara yang biasa serta turut mengajar tentang tingkah laku seks. Apabila mereka menunjukkan gambar berunsur lucu kepada kanak-kanak tersebut, ini akan menyebabkan rasa ingin tahu (*curiosity*) dalam kalangan kanak-kanak disebabkan transisi dari kanak-kanak ke alam remaja (Ponton & Judice, 2004; Steinberg & Morris, 2001); dan seterusnya membawa kepada perbincangan mengenai seks yang akan berkembang menjadi hubungan seksual.

Pengantunan seksual yang dibentuk dalam media sosial atau alam siber akan meningkatkan kemungkinan untuk pertemuan secara fizikal dan bersemuka. Ini akan meningkatkan risiko berlakunya penderaan seksual secara fizikal atau di alam maya dengan kanak-kanak tersebut. Secara tidak langsung, ini turut meningkatkan risiko kanak-kanak menjadi mangsa pornografi kanak-kanak. Hal ini kerana penjenayah akan cuba untuk memperoleh gambar lucu daripada mangsa dan kemudiannya menjadikan gambar tersebut sebagai bahan ugutan untuk mengekalkan hubungan dengan mangsa (Livingstone, Bober, & Helsper, 2005).

Kajian O'Connel (2003) menekankan strategi pemilihan mangsa di mana terdapat tiga perkara yang dilihat oleh penjenayah seksual dalam mencari sasaran berpotensi untuk diserang secara seksual iaitu aksesibiliti, peluang dan juga kerentanan. Dalam konteks pemilihan mangsa ini, kerentanan menjadi satu karekteristik yang sangat penting dilihat dan dinilai oleh penjenayah bagi memudahkan proses pengantunan seksual demi memanipulasi kanak-kanak tersebut bagi mengekalkan hubungan dan mendapatkan kepatuhan. Contohnya, kanak-kanak yang merasa dipinggirkan oleh keluarga dan rakan-rakan; lebih mudah untuk menerima dan membentuk hubungan dengan orang yang tidak dikenali (Williams, Elliot, & Beech, 2012) berbanding kanak-kanak yang diasuh dalam keluarga yang penuh kasih sayang. Selain itu, kanak-kanak yang tidak dipantau oleh ibu bapanya terutamanya aktiviti dalam dunia siber juga turut menjadikan seseorang kanak-kanak itu lebih rentan dan menjadikannya sasaran mudah untuk penjenayah seksual.

Menurut Elliot, Browne dan Kilcoyne (1995), pemangsa selalunya akan mengenal pasti dan memilih kanak-kanak yang rendah penghargaan sendiri dan kurang keyakinan diri serta mereka yang mudah untuk terasing secara emosi dan fizikal berbanding yang lain. Memilih kanak-kanak yang terasing daripada orang lain selalunya membolehkan dan memberikan peluang kepada pemangsa untuk menyediakan mangsa dengan kasih sayang dan perhatian yang mereka tidak perolehi daripada orang lain. Jika kanak-kanak perlukan dan ingin pada cinta dan kasih sayang, pemangsa yang menjanjikan perhatian dan kasih sayang akan diterima oleh kanak-kanak dengan mudah.

Selain itu, kanak-kanak mudah menjadi mangsa penderaan seksual dan agak rentan terhadap pengantunan seksual kerana mereka dianggap lemah dan rapuh. Banyak dapatan kajian mendapati kanak-kanak yang muda yang naif serta tidak berpengalaman mudah rentan terhadap pelaku pengantunan seksual atas talian (Blustein, 2007; Boss, 2007; Crimaldi, 2007; Manolators, 2007). Selain itu, faktor lain yang menjadikan kanak-kanak mudah rentan terhadap pengantunan seksual adalah kurangnya pengetahuan mengenai pendidikan seks. Mereka yang kurang memiliki informasi dan juga pendedahan kepada pendidikan seksual juga dikatakan lebih mudah terdedah dalam talian oleh individu-individu yang tidak bertanggungjawab.

Pengantunan seksual memberi kesan buruk kepada kanak-kanak iaitu penderaan seksual. Impak penderaan seksual adalah jauh lebih memudaratkan daripada kesan serta-merta yang ketara. Kesan penderaan seksual melibatkan kesan jangka pendek dan juga kesan jangka panjang. Kanak-kanak bukan sahaja menanggung kesan fizikal malah kesan terhadap emosi dan mental. Pengalaman buruk sewaktu kanak-kanak ini

akan memberikan kesan yang negatif kepada mereka apabila mereka dewasa. Keterlibatan dengan aktiviti seksual pada peringkat awal dikaitkan dengan pelbagai tingkah laku berisiko, dari segi seksual seperti bertukar-tukar pasangan, pasangan lebih tua, seks tidak selamat, mengandung awal dan juga gejala sosial lain seperti penyalahgunaan bahan dan tingkah laku delinkuensi (Ponton & Judice, 2004; Wolfe, Jaffe, & Crooks, 2006). Hal ini akan turut memberi kesan kepada kanak-kanak dari segi kesihatan mental dan juga pencapaian akademik (Wolfe et al., 2006).

Internet telah disalahgunakan oleh penjenayah seksual dengan melakukan pengantunan terhadap kanak-kanak dalam talian dan seterusnya menyebabkan berlakunya penderaan seksual secara luar talian. Walaupun kes penderaan seksual melibatkan pengantunan seksual kanak-kanak dalam talian semakin menjadi perhatian dan sering diperkatakan di media massa, namun belum ada kajian yang dijalankan di Malaysia mengenai situasi ini berbanding dengan negara-negara maju yang lain seperti di Eropah (Spataro, Mullen, Burgess, Wells, & Moss, 2004; Craven et al., 2007) dan Amerika Syarikat (Finkelhor & Browne, 1985; Van Dam, 2001). Terdapat banyak kajian yang dijalankan di luar negara mengenai pengantunan seksual kanak-kanak dalam talian tetapi kebanyakannya memfokuskan kepada modus operandi pengantunan seksual yang digunakan oleh penjenayah tetapi tidak banyak kajian yang menilai mengapa kanak-kanak mudah untuk menjadi mangsa termasuklah faktor kerentanan kanak-kanak itu sendiri dalam menggunakan media sosial.

Di Malaysia juga, belum ada kajian khusus yang memfokuskan kepada kerentanan pengantunan seksual dalam talian terhadap kanak-kanak. Fenomena ini

adalah perkara baharu yang perlu dilihat secara terperinci dan dikaji agar langkah seterusnya boleh diambil. Banyak perkara perlu dirungkai sebelum mencadangkan langkah-langkah. Antaranya siapa yang lebih cenderung untuk menjadi mangsa pengantunan, apakah faktor-faktornya, adakah media sosial dan jumlah masa yang diluahkan mempengaruhi kadar kerentanan terhadap pengantunan seksual serta banyak lagi. Maka, kajian-kajian perlu memfokuskan aspek-aspek yang dinyatakan seperti di atas agar langkah yang efisien dan proaktif dapat dibangunkan untuk menangani isu ini dengan pantas. Secara amnya, matlamat kajian ini adalah untuk mengkaji tahap kerentanan kanak-kanak Malaysia terhadap pengantunan seksual dalam talian serta hubungannya dengan profil media sosial dan faktor demografi. Adalah diharapkan bahawa dapatan kajian ini bukan sahaja memberi input dari segi konteks literatur kajian malah dapat memberi satu pendedahan kepada masyarakat khususnya ibu bapa serta pihak berkepentingan tentang kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian dalam kalangan kanak-kanak di Malaysia.

Metodologi Kajian

Responden

Dalam kajian ini, populasi sasaran terdiri daripada kanak-kanak di Malaysia yang masih bersekolah. Sampel yang dipilih bagi kajian ini ialah kanak-kanak berumur di antara 10 hingga 18 tahun yang berstatus warganegara Malaysia. Pemilihan umur responden adalah selaras dengan Akta Kanak-Kanak 2001 di mana kanak-kanak didefinisikan sebagai seseorang yang di bawah umur 18 tahun. Survei telah dijalankan dalam kalangan 205 orang kanak-kanak melalui soal selidik elektronik iaitu *Google Form*. Kaedah persampelan yang

digunakan dalam kajian ini ialah kaedah persampelan bukan kebarangkalian iaitu persampelan bertujuan di mana salah satu kriteria pemilihan yang ditetapkan adalah kanak-kanak perlulah mempunyai sekurang-kurangnya satu media sosial yang aktif.

Instrumen

Reka bentuk kajian yang digunakan ialah penyelidikan kuantitatif yang menggunakan reka bentuk keratan rentas iaitu metod survei. Penyelidikan ini bermatlamat untuk mengenalpasti tahap kerentanan kanak-kanak terhadap pengantunan seksual dalam talian, profil media sosial kanak-kanak serta hubungan kerentanan dengan profil media sosial dan faktor demografi.

Soal selidik yang digunakan terdiri daripada tiga bahagian yang dinamakan sebagai Bahagian A, B dan C. Secara amnya, ketiga-tiga bahagian ini telah dibina oleh para penyelidik melalui pembacaan dan kefahaman yang diperoleh melalui kajian-kajian lepas. Bahagian A ialah faktor demografi responden yang terdiri daripada umur, jantina, bangsa, agama dan status perkahwinan ibu bapa. Bahagian B di dalam borang soal selidik ini adalah untuk melihat profil penggunaan media sosial responden. Soalan tertutup (*close-ended*) yang diberikan adalah untuk mengenal pasti media sosial yang kerap digunakan oleh kanak-kanak, jenis media sosial yang dimiliki serta bilangan akaun media sosial. Responden juga perlu menjawab soalan mengenai anggaran jam dalam masa sehari mereka menggunakan media sosial dan anggaran rakan-rakan mereka dalam akaun media sosial yang selalu digunakan. Sebanyak 10 soalan telah dibina oleh penyelidik untuk Bahagian B ini.

Bahagian C dalam alat soal selidik ini ialah instrumen yang mengukur tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian. Item di dalam bahagian ini telah dibangunkan oleh penyelidik berdasarkan kaitan antara penggunaan sosial media kanak-kanak dan proses pengantunan seksual berlaku. Item yang berkaitan dengan pengantunan seksual dalam talian dipilih dan dipecahkan satu persatu mengikut peringkat bagaimana proses pengantunan seksual berlaku. Item yang dipilih adalah berdasarkan pembacaan lepas dan juga pengalaman pihak penyelidik dalam mengendalikan kes-kes berkaitan pengantunan seksual. Terdapat item yang secara langsung berkait dengan pengantunan seksual dan ada juga item yang berkait secara tidak langsung dengan proses pengantunan seksual.

Instrumen yang mempunyai 24 item ini perlu dijawab dalam bentuk skala Likert tiga mata iaitu 'Selalu', 'Kadang-kadang' dan 'Tidak Pernah'. Instrumen ini secara amnya dibina bagi mengukur kerentanan seseorang individu terhadap pengantunan seksual dalam talian. Untuk itu, instrumen ini telah dibangunkan dengan menggunakan kaedah sistematik dan telah melalui beberapa bentuk kesahan dan kebolehpercayaan. Item-item dalam instrumen ini telah disahkan kandungan oleh dua pakar bidang yang tidak terlibat dalam proses pembinaan instrumen ini (Mohammad Rahim Kamaluddin et al., 2013a; 2017; 2018; Dharmalingam et al., 2016).

Setelah menjalani ujian kesahan kandungan, beberapa pembetulan telah dilakukan berdasarkan komen pakar penilai. Antara pembetulan yang telah dibuat oleh penyelidik adalah perubahan dari segi penggunaan beberapa terma dalam item dan juga perubahan dari segi struktur ayat.

Secara keseluruhannya instrumen ini telah diberikan komen yang baik oleh pakar penilai. Setelah pembedaan, item-item dalam instrumen telah melalui ujian kesahan muka dalam kalangan 20 pelajar sekolah untuk mengkaji tahap dan kesesuaian Bahasa serta kefahaman item untuk golongan kanak-kanak (Mohammad Rahim et al., 2013b; 2013c) dan kesemua item didapati mudah difahami oleh para responden kesahan muka.

Seterusnya, satu kajian rintis telah dijalankan di seluruh Malaysia melalui borang soal selidik yang disebarkan menggunakan borang alat soal selidik elektronik iaitu *Google Form* secara dalam talian bagi menguji kebolehpercayaan item-item dalam skala kerentanan terhadap pengantunan seksual. Bagi kajian rintis seramai 28 orang responden telah dipilih menjadi responden. Hasil analisis kebolehpercayaan jenis ketekalan dalaman bagi alat ujian selepas kajian rintis dijalankan menunjukkan bahawa bagi dimensi kerentanan seksual terhadap pengantunan seksual dalam talian mempunyai nilai Cronbach Alfa yang tinggi iaitu $\alpha=0.89$ bagi 24 item.

Seterusnya, kajian utama dijalankan dengan mengedarkan soal-selidik elektronik *Google Form* melalui beberapa rangkaian dan media sosial termasuklah Facebook dan Whatsapp. Sebagai langkah beretika, para responden perlu mendapatkan kebenaran ibu bapa mereka sebelum penyertaan di mana tandatangan ibu bapa (elektronik) perlu dimasukkan sebagai bukti kebenaran. Selepas tempoh dua bulan, jumlah respon

yang diterima adalah sebanyak 205. Kesemua data kuantitatif telah dianalisis dengan menggunakan IBM *Statistical Package for Social Sciences* (SPSS) versi 22.0. Beberapa jenis analisis deskriptif dan inferensi terlibat dalam penganalisisan data kajian ini. Analisis inferensi jenis parametrik iaitu ujian korelasi Pearson, ujian-t sampel bebas dan ujian ANOVA satu hala dilakukan selepas menguji taburan normaliti data.

Dapatan Kajian

Profil Demografi

Seramai 205 orang kanak-kanak telah menjadi responden bagi kajian ini. Purata umur para responden kajian ini adalah 15.85 tahun. Daripada jumlah tersebut kanak-kanak berumur 15 tahun merupakan responden yang paling ramai dalam kajian ini iaitu seramai 97 orang (47.3%). Bagi jantina responden, 100 responden (48.8%) ialah lelaki dan 105 responden (51.2%) ialah perempuan. Kajian ini melibatkan seramai 187 responden (91.2%) berbangsa Melayu dan seramai 195 orang beragama Islam. Status perkahwinan ibu bapa responden pula, seramai 171 (83.4%) orang responden terdiri daripada ibu bapa yang masih tinggal bersama dan seramai 20 (9.8%) orang responden sahaja yang mempunyai status perkahwinan ibu bapa mereka sudah bercerai atau kematian ibu atau bapa. Taburan responden mengikut negeri boleh dilihat dalam Jadual 1 di mana majoriti responden iaitu 171 (84.0%) adalah dari negeri Selangor. Profil demografi responden boleh dilihat dalam Jadual 1.

Jadual 1
Profil sosiodemografi responden (n=205)

Ciri-ciri responden	Kekerapan	Peratus (%)
Umur		
10	1	0.5
11	1	0.5
12	2	1.0
13	21	10.2
14	30	14.6
15	97	47.3
16	8	3.9
17	45	22.0
Jantina		
Lelaki	100	48.8
Perempuan	105	51.2
Etnik/Bangsa		
Melayu	187	91.2
Cina	1	0.5
India	9	4.4
Lain-lain	8	3.9
Agama		
Islam	197	95.1
Buddha	1	0.5
Hindu	7	3.4
Status Perkahwinan Ibu Bapa		
Tinggal Bersama	185	83.4
Sudah Bercerai/ kematian suami/isteri	20	9.8
Negeri		
Johor	6	2.9
Kelantan	2	1.0
Kuala Lumpur	10	4.9
Melaka	1	0.5
Negeri Sembilan	2	1.0
Pahang	1	.5
Perak	5	2.4
Pulau Pinang	2	1.0
Selangor	175	84.0
Terengganu	1	0.5

Profil Media Sosial

Dalam kajian ini, seramai 143 (69.8%) responden melaporkan mempunyai lebih daripada dua akaun media sosial. Jumlah akaun media sosial boleh dilihat dalam Jadual 2. Berdasarkan jumlah akaun media sosial yang dimiliki oleh responden, terdapat

pelbagai jenis akaun media sosial yang digunakan secara aktif termasuklah Whatsapp, Facebook, Instagram, LINE, Wechat, Bigo Live, Snapchat, Twitter, Telegram dan Tinder. Secara keseluruhan, kombinasi media sosial yang sering dimiliki responden ialah Whatsapp, Facebook dan Instagram iaitu seramai 35 (17.1%) orang

responden. Kombinasi jenis akaun media

sosial yang utama boleh dilihat dalam Jadual 3.

Jadual 2

Jumlah akaun media sosial

Jumlah akaun Media Sosial	Kekerapan	Peratus (%)
Satu akaun media sosial	20	9.8
Dua akaun media sosial	42	20.5
Lebih daripada dua akaun media sosial	143	69.8

Jadual 3

Kombinasi jenis akaun media sosial yang utama

Akaun media sosial	Kekerapan	Peratus (%)
Whatsapp, Facebook, Instagram	35	17.1
Whatsapp, Instagram, Wechat	30	14.6

Whatsapp merupakan media sosial yang paling kerap digunakan oleh majoriti responden iaitu seramai 104 orang (50.7%) dan ini diikuti media sosial Wechat 45 (22.0%), Instagram 33 (16.1%), Facebook

21 (10.2%) dan Twitter 2 (1.0%). Bilangan pengguna bagi akaun media sosial yang kerap digunakan boleh dilihat dalam Jadual 4.

Jadual 4

Bilangan pengguna bagi kekerapan penggunaan akaun media sosial

Akaun media sosial	Bilangan pengguna	Peratus (%)
Whatsapp	104	50.7
Facebook	21	10.2
Instagram	33	16.1
Wechat	45	22.0
Twitter	2	1.0

Selain itu, para responden juga diminta untuk menandakan akaun media sosial yang mempunyai bilangan *friend list/followers* yang paling tinggi. Sebanyak 78 (38%) orang responden dikatakan mempunyai jumlah *friend list/followers* tertinggi di Facebook (n = 78, 38.0%) diikuti dengan Instagram 71 (34.6%), Wechat 53 (25.9%) dan Twitter 3 (1.5%). Jadual 5 memaparkan respon para responden tentang

jenis media sosial yang mempunyai senarai *friend list/follower* yang paling tinggi. Seramai 93 responden (45.4%) juga melaporkan bahawa mereka sering menerima *friend list/follower request* secara kerap melalui Instagram berbanding media sosial lain. Jadual 6 menunjukkan jenis media sosial yang sering menerima *friend/follower request* dengan kerap.

Jadual 5

Jenis media sosial yang mempunyai friend list /followers yang paling tinggi

Jenis akaun media sosial	Kekerapan	Peratus (%)
Facebook	78	38.0
Instagram	71	34.6
Wechat	53	25.9
Twitter	3	1.5

Jadual 6

Jenis media sosial yang menerima friend/followers request paling tinggi

Jenis akaun media sosial	Kekerapan	Peratus (%)
Facebook	63	30.7
Instagram	93	45.4
Wechat	47	22.9
Twitter	2	1.0

Kekerapan penggunaan media sosial oleh responden kajian dalam sehari adalah dari 10 minit sehingga 24 jam. Secara puratanya, responden menggunakan media sosial dalam sehari selama 5.37 jam (S.P. 5.10). Seterusnya, responden juga melaporkan bilangan *friend list/followers* yang dikenali dalam akaun media sosial

masing-masing. Jadual 7 menunjukkan bilangan *friend list/followers* yang dikenali oleh responden di mana seramai 110 responden (53.7%) mengatakan bahawa mereka kenal sebilangan sahaja daripada jumlah *friend list/followers* dalam akaun media sosial mereka.

Jadual 7

Jumlah friend list/followers yang dikenali oleh responden

Jumlah <i>friend list/followers</i> yang dikenali	Kekerapan	Peratus (%)
Kenal Semua (100%)	19	9.3
Kenal Sebilangan (sehingga 75%)	110	53.7
Kenal Sedikit Sahaja (sehingga 25%)	76	37.1
Tidak Kenal Langsung (0%)	0	0

Tahap Kerentanan terhadap Pengantunan Seksual dalam talian

Analisis deskriptif item bagi mengenalpasti tahap kerentanan pengantunan seksual terdiri daripada taburan kekerapan, min dan sisihan piawai (SP).

Tujuan utama analisis item adalah untuk melihat darjah tindak balas dalam kalangan kanak-kanak. Analisis deskriptif item dapat dilihat dalam jadual 8 di bawah. Min skor bagi item-item kerentanan berada dalam julat 1.18 hingga 2.25 pada skala tiga skala likert di mana min tertinggi dapat dilihat

pada item yang pertama iaitu 2.25 dan diikuti dengan item 20 dengan nilai min sebanyak 1.85. Nilai min terendah iaitu 1.10 dilihat untuk item 19. Jadual 8 di bawah

memperincikan hasil analisis item untuk 24 item untuk instrumen kerentanan terhadap pengantunan seksual.

Jadual 8

Taburan kekerapan, min dan sisihan piawai kerentanan pengantunan seksual responden

Analisis Item Soal Selidik Kerentanan Kanak-kanak Terhadap Pengantunan Seksual Dalam Talian	Tidak Pernah (%)	Kadang-kadang (%)	Selalu (%)	Min	SP
1. Pernahkah sesiapa yang tidak dikenali menghantar friend/follower request kepada anda di media sosial?	9.8	55.6	34.6	2.25	0.62
2. Pernahkah sesiapa yang lebih tua cuba berkenalan dengan anda secara rapat dalam talian (online)?	48.3	43.4	8.3	1.60	0.64
3. Pernahkah mereka yang bukan warganegara Malaysia menghantar friend request kepada anda di media sosial?	37.1	52.7	9.8	1.73	0.63
4. Pernahkah sesiapa yang anda tidak kenali dalam talian (online) bertanya tentang maklumat peribadi (umur, nombor telefon, alamat rumah, sekolah) anda?	56.1	37.1	6.8	1.51	0.62
5. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) meminta anda untuk menggunakan webcam/video chat ketika berbual dengannya di media sosial?	60.5	34.1	4.4	1.43	0.58
6. Pernahkah orang dewasa di dalam talian (online) bercakap mengenai seks dengan anda?	80.5	18.5	1.0	1.20	0.43
7. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) mengajak anda untuk berjumpa?	38.5	49.8	11.7	1.73	0.66
8. Pernahkah anda memberi gambar peribadi kepada sesiapa dalam talian (online)?	69.8	27.3	2.9	1.33	0.53
9. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) bertanya mengenai hubungan peribadi (boyfriend/girlfriend) anda?	42.0	38.0	19.5	1.77	0.75
10. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) memberi anda hadiah (topup, pakaian) atau wang ringgit?	66.3	28.3	4.9	1.38	0.58
11. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) mengugut anda?	84.4	13.7	2.0	1.18	0.43
12. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) bertanya jika anda selesa berkawan dengan orang dewasa?	61.0	31.2	7.3	1.46	0.63
13. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) menghantar gambar/video lucu kepada anda?	77.6	18.5	3.4	1.25	0.51
14. Pernahkah anda menerima mesej peribadi di media sosial yang membuat anda merasa	45.9	40.0	14.1	1.68	0.71

terganggu?

15. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) meminta anda untuk merahsiakan perbualan anda dengannya?	48.8	38.5	12.7	1.64	0.70
16. Pernahkah anda merasa tidak selesa atau terancam dengan orang yang berbual dengan anda dalam talian (online)?	50.7	40.5	7.8	1.57	0.64
17. Pernahkah anda menerima emel atau link yang membawa anda ke laman sesawang yang mempunyai kandungan seksual?	75.6	20.0	4.4	1.29	0.54
18. Pernahkah sesiapa datang ke rumah anda selepas anda kenali dalam talian (online)?	80.0	17.1	2.9	1.23	0.49
19. Pernahkah anda digalakkan untuk lari dari rumah semasa anda berbual dalam talian (online)?	92.2	5.9	2.0	1.10	0.36
20. Pernahkah sesiapa di media sosial cuba untuk berkenalan lebih rapat dengan anda?	30.2	53.7	15.6	1.85	0.66
21. Pernahkah anda mendapat pujian melalui perbualan dalam talian (chat online) mengenai penampilan diri secara peribadi di media sosial?	33.7	50.7	15.1	1.81	0.68
22. Pernahkah sesiapa bercerita tentang hubungan peribadinya ketika berbual dengan anda dalam talian (online)?	44.4	42.9	12.7	1.68	0.69
23. Pernahkah sesiapa dalam talian (online) mengajar tentang seks kepada anda?	88.8	9.8	1.5	1.13	0.38
24. Pernahkah anda menerima gambar separuh bogel atau bogel daripada mereka di media sosial?	77.6	19.5	2.9	1.25	0.50

Hubungan Tahap Kerentanan dengan Profil Media Sosial dan Faktor Demografi

Jadual 9 menunjukkan jadual korelasi antara tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dan kekerapan penggunaan media sosial (jam). Dapatan kajian menunjukkan terdapat perhubungan

yang signifikan, korelasi positif tetapi lemah antara kedua-dua pembolehubah ($r = 0.14$, $p = 0.05$). Dapatan kajian ini membawa maksud semakin tinggi penggunaan media sosial (dalam jam), semakin tinggi tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam kalangan responden.

Jadual 9

Korelasi antara tahap kerentanan dan kekerapan penggunaan media sosial

	Kekerapan penggunaan media sosial (jam)
Tahap Kerentanan terhadap Pengantunan Seksual	$r = 0.14^*$, $p=0.05$

*Signifikan

Jadual 10 pula menunjukkan jadual korelasi antara tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dan umur kanak-kanak. Terdapat perhubungan yang signifikan, korelasi positif tetapi lemah antara kedua-

dua pembolehubah ($r = 0.20, p = 0.006$). Ini bermakna semakin meningkat umur seseorang kanak-kanak, semakin tinggi tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual.

Jadual 10

Korelasi antara jumlah pengantunan dan umur kanak-kanak

Tahap Kerentanan terhadap Pengantunan Seksual	Umur responden
Signifikan	$r = 0.20^, p=0.006$

Analisis ujian-t sampel bebas di dalam Jadual 11 menunjukkan bahawa kanak-kanak perempuan ($M=36.25, SP=8.07$) mempunyai skor min kerentanan terhadap pengantunan seksual yang tinggi berbanding kanak-kanak lelaki ($M=35.83, SP=7.08$). Walaupun skor min untuk kanak-kanak

perempuan adalah tinggi tetapi dapatan kajian menunjukkan tidak ada perbezaan signifikan dari segi kerentanan kanak-kanak terhadap pengantunan seksual dalam talian antara kanak-kanak lelaki dan perempuan ($t(191) = -.386, p = 0.149$).

Jadual 11

Perbezaan skor diskriptif antara jantina responden

	Jantina	n	Min (S.P)
Tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian	Lelaki	100	35.82 (7.07)
	Perempuan	105	36.25 (8.07)

* ($t(191) = -.386, p = 0.149$)

Keputusan ujian ANOVA sehalu bagi tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian dengan bilangan akaun media sosial yang dimiliki adalah signifikan di mana nilai $F(2, 191) = 7.30, p = 0.001$. Keputusan Ujian *Post Hoc Multiple Comparisons* jenis *Tukey HSD* pula menunjukkan bahawa perbezaan yang signifikan berlaku antara kanak-kanak yang mempunyai satu akaun dengan lebih daripada dua akaun. Perbezaan yang signifikan turut berlaku antara kanak-kanak

yang mempunyai dua akaun media sosial dan lebih daripada dua akaun media sosial. Hasil ujian ANOVA dan ujian perbezaan *Post Hoc Tukey HSD* menunjukkan bahawa purata kerentanan pengantunan seksual kanak-kanak yang mempunyai lebih daripada dua akaun media sosial adalah tinggi berbanding kanak-kanak yang mempunyai satu dan dua akaun media sosial. Dapatan kajian dibentangkan dalam Jadual 12 dan 13.

Jadual 12

Ujian ANOVA sehala faktor bilangan akaun media sosial

	Min Kuasa Dua	F	Nilai p
Tahap kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian mengikut bilangan akaun media sosial	396.82	7.31	0.001

Jadual 13

Ujian Perbezaan Post Hoc Tukey HSD

(I) Jumlah Akaun Media Sosial	(J) Jumlah Akaun Media Sosial	Perbezaan Min (I-J) (95% CI)	Nilai p
1 Akaun	2 Akaun	-1.41 (-6.24, 3.42)	.770
	Lebih daripada 2 akaun	-5.27* (-9.54, -1.00)	.011*
2 Akaun	1 Akaun	1.41 (-3.42, 6.24)	.770
	Lebih daripada 2 Akaun	-3.86* (-6.96, -0.75)	.010*
Lebih daripada 2 Akaun	1 Akaun	5.27* (1.00, 9.54)	.011*
	2 Akaun	3.86* (0.75, 6.96)	.010*

* $p < 0.05$

Perbincangan

Media sosial yang bertindak sebagai medium komunikasi di internet menyediakan penggunaan tanpa nama dalam kalangan netizen. Ini secara langsung telah membuka peluang dan ruang kepada orang dewasa yang oportunistik untuk turut mendekati kanak-kanak. Dalam konteks ini, individu-individu ini mengambil peluang untuk membentuk hubungan manipulatif dengan kanak-kanak untuk tujuan eksploitasi dan penderaan seks kanak-kanak (Shannon, 2008).

Dalam kajian ini, kebanyakan responden memiliki lebih dari dua akaun media sosial. Whatsapp, Facebook, Instagram, LINE, Wechat, Bigo Live, Snapchat, Twitter, Telegram dan Tinder merupakan antara media sosial yang sering digunakan oleh responden. Kebanyakan responden memiliki gabungan media sosial antara Whatsapp, Facebook, Instagram atau

Wechat. Berdasarkan data ComScore (2013), Malaysia dilaporkan berada pada antara 15 negara teratas yang mempunyai penggunaan Facebook yang tertinggi iaitu pada 82.3% selepas negara Filipina (92%) dan Thailand (89%) di rantau ASEAN ini. Berdasarkan data ComScore ini, tidak hairan sekiranya kanak-kanak Malaysia mendapati memiliki lebih daripada dua akaun media sosial.

Selain itu, analisis data kajian ini juga mendapati bahawa Whatsapp merupakan media sosial yang kerap digunakan diikuti oleh Wechat dan Instagram. Manakala, hasil kajian ini mendapati bahawa media sosial digunakan yang mempunyai senarai rakan dan pengikut yang terbanyak ialah Facebook, Instagram, Wechat dan yang akhir sekali ialah Twitter. Kekerapan menerima permintaan untuk berkawan dan pengikut akaun media sosial pula menunjukkan Instagram merupakan media sosial yang kerap menerima permintaan

untuk menjadi pengikut atau dalam istilah Bahasa Inggerisnya *follower*. Hal ini kerana Instagram merupakan aplikasi media sosial yang menunjukkan gambar dan kehidupan sosial seseorang, secara tidak langsung memudahkan pemangsa mencari mangsa. Gambar merupakan tarikan buat pemangsa, ini menjadikan media sosial seperti Instagram, Wechat, Facebook satu katalog untuk penjenayah seksual mencari mangsa.

Bagi kekerapan penggunaan media sosial dalam sehari berdasarkan anggaran jam, hasil kajian mendapati bahawa secara purata responden menggunakan media sosial lima hingga enam jam dalam sehari. Ini sejajar dengan data kajian Orang Muda dan Media Baharu (2010) tentang penggunaan sosial, pembentukan sosial dan kesan sosial pada 2010 mendapati bahawa 50.5% responden yang berumur 14 hingga 16 tahun meluangkan masa empat jam atau lebih dalam seminggu untuk menelefon, menghantar pesanan, melayari rangkaian media sosial dan bermain permainan media baharu dengan menggunakan pelbagai peranti. Dapat disimpulkan apabila seseorang meluangkan lebih masa di media sosial menjadikan mereka lebih terdedah kepada pemangsa jenayah seksual di media sosial. Kebanyakan responden juga bersetuju bahawa mereka hanya mengenali majoriti (sehingga 75%) daripada senarai kawan atau pengikut di akaun media sosial mereka. Ini menunjukkan bahawa ada juga individu yang tidak kenal menjadi rakan atau pengikut media sosial para responden. Ini secara langsung meletakkan para kanak-kanak pada situasi yang berisiko tinggi kerana sesiapa juga boleh menjadi rakan atau pengikut media sosial.

Keputusan juga menunjukkan terdapat hubungan positif yang signifikan di antara kekerapan penggunaan media sosial dengan kerentanan terhadap pengantunan seksual

dalam talian. Hal ini menunjukkan bahawa semakin kerap kanak-kanak menggunakan media sosial maka semakin mudah mereka untuk terdedah terhadap pengantunan seksual dalam talian. Dalam erti kata lain, semakin kerap mereka menggunakan internet dan melayari media sosial, semakin mudah mereka untuk diakses oleh penjenayah seksual bagi proses pengantunan seksual dalam talian. Menurut O'Connell (2003), tiga strategi utama yang digunakan oleh penjenayah seksual memilih mangsa bagi melakukan proses pengantunan seksual dalam talian ialah mudah diakses, peluang dan juga kerentanan. Ini secara langsung menunjukkan bahawa kanak-kanak yang meluangkan banyak masa juga mempunyai tahap kerentanan yang tinggi terhadap pengantunan seksual dalam talian kerana mereka mudah diakses oleh penjenayah seksual berbanding kanak-kanak yang tidak atau kurang menghabiskan masa dalam media sosial. Kanak-kanak yang meluangkan masa yang lebih banyak dalam media sosial mempunyai potensi untuk terdedah kepada interaksi dengan individu lain dalam media sosial dan seterusnya meningkatkan kebarangkalian untuk menjadi mangsa pengantunan seksual.

Keputusan kajian ini mendapati bahawa terdapat hubungan positif antara umur kanak-kanak dengan kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian. Ini bermakna, semakin meningkat umur kanak-kanak maka semakin mudah mereka untuk terdedah kepada pengantunan seksual dalam talian. Dapatan kajian ini selari dengan Livingstone (2006) di mana apabila umur seseorang kanak-kanak semakin meningkat, kanak-kanak tersebut lebih berpengalaman menggunakan media sosial dan mereka juga berpotensi untuk terlibat dengan penggunaan internet yang lebih kompleks dan interaktif (Livingstone, 2006). Ini sebenarnya meletakkan kanak-

kanak yang lebih tua pada risiko yang lebih tinggi daripada kanak-kanak yang lebih muda yang hanya menggunakan internet untuk perkara yang mudah seperti bermain permainan video atau menonton video. Had umur untuk mendaftar ke akaun media social juga turut mempengaruhi hal ini. Rata-rata media sosial menetapkan had umur bagi pendaftar akaun baharu adalah berumur 13 tahun dan keatas. Menurut Livingstone et al. (2005), kanak-kanak dalam lingkungan umur 15 hingga 17 tahun sangat mudah terdedah kepada risiko terlibat dalam berhubung dengan orang yang tidak dikenali secara peribadi. Keputusan mendapati bahawa tidak terdapat perbezaan tahap kerentanannya kanak-kanak terhadap pengantunan seksual dalam talian berdasarkan jantina. Hal ini menunjukkan bahawa kanak-kanak lelaki dan perempuan kedua-duanya mempunyai risiko yang hampir sama untuk terdedah terhadap pengantunan seksual dalam talian.

Keputusan mendapati bahawa terdapat perbezaan jumlah yang signifikan antara kerentanannya terhadap pengantunan seksual dalam talian berdasarkan jumlah akaun media sosial yang dimiliki. Ini menunjukkan kanak-kanak yang mempunyai lebih banyak media sosial lebih mudah terdedah kepada pengantunan seksual dalam talian berbanding mereka yang mempunyai hanya satu akaun media sosial. Jumlah akaun media sosial yang lebih banyak memberi lebih banyak akses dan peluang kepada penjenayah untuk mendekati mangsa sepertimana yang dicadangkan oleh O'Connell (2003). Internet dan media sosial memberi peluang kepada penjenayah seksual untuk mengeksploit kanak-kanak secara seksual dengan mudah kerana faktor anonimiti di mana penjenayah boleh terlepas dengan cara yang mudah selepas insiden pengantunan mahupun serangan seksual (Shannon, 2008).

Kesimpulan

Pengantunan seksual dalam talian terhadap kanak-kanak adalah isu yang amat membimbangkan, oleh itu terdapat kepentingan bagi isu ini dikaji bagi mengurangkan fenomena ini dari berlaku secara berterusan yang boleh memberikan banyak kesan negatif kepada kanak-kanak dan juga keluarganya. Beberapa penemuan baharu telah diperolehi melalui hasil kajian ini. Hasil kajian ini dapat menunjukkan beberapa perkara di mana kanak-kanak lelaki dan perempuan mempunyai risiko yang sama untuk menjadi mangsa pengantunan seksual dalam talian kerana tahap kerentanannya adalah hampir sama. Selain itu, kekerapan penggunaan media sosial dan juga jumlah akaun media sosial memberi kesan langsung kepada tahap kerentanannya terhadap pengantunan seksual dalam talian. Semakin kerap kanak-kanak menggunakan media sosial dan semakin banyak jumlah akaun media sosial yang mereka miliki mereka, maka semakin mudah terdedah terhadap proses pengantunan seksual dalam talian.

Melalui analisis item, kajian ini juga dapat membuktikan bahawa kanak-kanak mempamerkan tahap kerentanannya yang berbeza. Dapat juga dilihat dalam kajian ini kenafian kanak-kanak menjadikan mereka tidak peka dan tidak tahu bahawa mereka boleh menjadi sasaran kepada pelaku seksual. Bagi mereka adalah suatu perkara biasa jika orang yang tidak kenali menghantar permintaan berkawan atau mengikut di akaun media sosial mereka namun mereka tidak mengenali siapakah sebenarnya yang menjadi kawan dan pengikut mereka di media sosial dan niat sebenar mereka. Perkara seperti ini memberi akses dan peluang kepada penjenayah seksual untuk melakukan proses pengantunan terhadap mangsa mereka.

Kajian ini juga dapat memberikan maklumat kepada orang awam tentang pengantunan seksual dalam talian kerana masih kurang kesedaran tentang pengantunan seksual dalam talian dalam kalangan masyarakat. Istilah pengantunan juga amat baharu digunakan di negara ini. Pendedahan perlu dilakukan kepada masyarakat. Hal ini kerana proses pengantunan bukan sahaja berlaku dalam talian malah ianya berlaku luar talian, dalam talian atau luar talian, pengantunan adalah satu proses yang membawa kepada kesan penderaan seksual kepada kanak-kanak yang tidak diingini oleh sesiapaupun.

Terdapat beberapa limitasi bagi kajian ini seperti kesuntukan masa dan sumber untuk mengumpul data. Sampel yang diperoleh adalah kecil oleh itu keputusan kajian adalah tidak meluas. Kekurangan sumber membataskan pengkaji dari pergi ke lebih banyak tempat untuk mengutip data dan mendapatkan data yang lebih baik bagi tujuan generalisasi. Sumber rujukan di dalam negara Malaysia juga amat terhad oleh kerana kajian ini merupakan perintis bagi kajian pengantunan seksual. Sumber rujukan lebih banyak diperoleh melalui luar negara seperti Eropah dan Amerika Syarikat, data dan dapatan yang diperoleh melalui kajian tersebut mungkin berbeza dengan data dan dapatan di negara Malaysia kerana perbezaan budaya. Data jenayah seksual juga sukar diperoleh kerana ia diklasifikasikan sebagai data sulit.

Kajian ini merupakan kajian perintis bagi kajian mengenai pengantunan seksual dalam talian terhadap kanak-kanak di Malaysia. Belum ada kajian yang mengkaji pengantunan seksual dalam talian terhadap kanak-kanak. Kajian ini juga hanya memfokuskan kepada kerentanan kanak-kanak terhadap pengantunan seksual dalam talian melalui data kuantitatif yang dikutip

menggunakan borang soal selidik. Beberapa cadangan kajian yang boleh dilakukan pada masa hadapan seperti hubungan antara pengantunan seksual dalam talian dan faktor psikologikal (personaliti, tahap emosi, kemurungan dan lain-lain). Kajian kualitatif juga boleh dilakukan bagi mengetahui punca dan kesan pengantunan seksual terhadap kanak-kanak. Jumlah sampel juga perlulah lebih besar dan meluas bagi kajian kuantitatif. Kesimpulannya, kajian ini adalah salah satu kajian awal mengenai kerentanan terhadap pengantunan seksual dalam talian dalam kalangan kanak-kanak Malaysia dan diharap lebih banyak kajian mengenai pengantunan seksual dalam talian dapat dijalankan pada masa hadapan.

Rujukan

- Akta Kanak-Kanak. (2001). Retrieved from <https://www.kpwkm.gov.my/kpwkm/uploads/files/Dokumen/Akta/Akta%20Kanak-Kanak%202001.pdf>.
- Blustein, C. (2007). Summer break is cause for extra vigilance online. *Tampa Tribune*. Lexis Nexis database.
- Boss, C. (2007). Jail not a given in sex stings: Most who try to prey on kids do little or no time. *The Columbus Dispatch*. Lexis Nexis database.
- ComScore. (2013). South Asia Digital Future in Focus. Retrieved from <https://www.comscore.com/Insights/Presentations-and-Whitepapers/2013/2013-Southeast-Asia-Digital-Future-in-Focus>
- Craven, S., Brown, S., & Gilchrist, E. (2007). Current responses to sexual grooming: Implication for prevention. *The Howard Journal*, 46(1), 60-71.
- Crimaldi, L. (2007). Cops, child advocates offer advice to keep kids safe from Web of predators. *The Boston Herald*. Lexis Nexis database.

- Dharmalingam, T. K., Mohammad Rahim Kamaluddin, & Hassan, S. K. (2016). Factorial validation and psychometric properties of establishment of Malay version critical care family need inventory. *The International Medical Journal of Malaysia*, 15(1), 51-60.
- Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What perpetrators tell us. *Child Abuse & Neglect*, 19, 579-594.
- Finkelhor, D., & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55(4), 13-26.
- Livingstone, S. (2006). Drawing conclusions from new media research: Reflections and puzzles regarding children's experience of the Internet. *The Information Society*, 22, 219-230.
- Livingstone, S., Bober, M., & Helsper, E. (2005). Internet literacy among children and young people: Findings from the UK Children Go Online Project.
- Manolatos, T. (2007). Hunting down child predators: Social networking sites make it hard for agencies to keep up. *The San Diego Union Tribune*. LexisNexis database.
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Nadiah Syariani Md. Shariff, & Geshina Ayu Mat Saat. (2013a). A validity study of Malay translated Zuckerman-Kuhlman personality questionnaire cross-cultural 50 items (ZKPQ-50-CC). *Health and the Environment Journal*, 4(2), 37-52.
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Nadiah Syariani Md. Shariff, & Geshina Ayu Mat Saat. (2013c). A unidimensional scale for self-control within Malaysian settings. *Education in Medicine Journal*, 5(4), 60-66.
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Rohany Nasir, Wan Shahrazad Wan Sulaiman, Rozainee Khairudin, & Zainah Ahmad Zamani. (2017). Validity and psychometric properties of Malay translated Religious Orientation Scale-revised among Malaysian adult samples. *Akademika*, 87(2), 133-144.
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Nadiah Syariani Mohd Sharif, Azizah Othman, & Geshina Ayu Mat Saat. (2013b). Factorial validation of "How I Think" questionnaire among male inmates in Malaysia. *Malaysian Journal of Psychiatry*, 22, 19-31.
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Rohany Nasir, Wan Shahrazad Wan Sulaiman, Sarah Waheeda Muhammad Hafidz, Janette Marcial@Nur Atiqah Abdullah, Rozainee Khairudin, & Zainah Ahmad Zamani. (2018). Validity and reliability of Malay version Financial Well-Being Scale among Malaysian employees. *Akademika*, 88(2), 109-120.
- O'Connell, R. (2003). *A typology of child cyberexploitation and online grooming practices*. Cyberspace Research Unit, University of Central Lancashire.
- Ponton, L. E., & Judice, S. (2004). Typical adolescent sexual development. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 13, 497.
- Shannon, D. (2008). Online sexual grooming in Sweden: Online and offline sex offences against children as described in Swedish police data. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 9, 160-180.
- Spataro, J., Mullen, E. P., Burgess, M. P., Wells, L. D., & Moss, A. S. (2004). Impact of child sexual abuse on mental health. *British Journal of Psychiatry*, 184, 416-421.

- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83.
- Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia. (2016). *Laporan Kajian Pengguna Telefon Bimbit 2015*.
- Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia. (2015). *Laporan Kajian Pengguna Telefon Bimbit 2014*.
- Van Dam, C. (2001). *Identifying child molesters: Preventing child sexual abuse by recognizing the patterns of the offenders*. New York: The Haworth Press.
- Williams, R., Elliot, A. I., & Beech, R. A. (2012). Identifying sexual grooming themes used by internet sex offenders. *Deviant Behavior*, 34, 135-152.
- Wolfe, D. A., Jaffe, P. G., & Crooks, C. V. (2006). *Adolescent risk behaviors: Why teens experiment and strategies to keep them safe*. New Haven, CT: Yale University Press.